

מבט אישי

עקרונות המלחמה של צה"ל: צריך להוסיף את הגמישות

הוספת עקרון הגמישות לעקרונות המלחמה של צה"ל תעביר מסר חד וברור למפקדים בצבא בנוגע לדרך שבה יש לבנות את הכוח, לתכנן מבצעים ולהפעיל את הכוח'

ודבקו בה. גם הסובייטים סיכמו עקרונות מלחמה משלהם. הצרפתים אימצו את רשימת פוש שאחר כך הורחבה. משמעות הדבר היא - כפי שצוין: אף שעקרונות המלחמה הם קבועים ונצחיים, כל צבא מגבש את רשימת העקרונות המתאימה לו.

במבוא לעקד (ספר תו"ל) "עקרונות המלחמה של צה"ל" נכתב ש"רשימת עקרונות המלחמה היא רשימה נבחרת על ידי צבא בתקופה מסוימת. כל רשימה מדגישה עקרונות אחדים בחשיבה ובעשייה הצבאיות, אשר חשוב לאותו צבא באותו הזמן להדגישם".⁴ הרשימה

כללי מחשבה ועשייה צבאיים" וכי הכללים האלה "מפרשים תופעות במלחמה. התופעות האלה הן חלק מהמלחמה באשר היא. הן באות לידי ביטוי בכל הרמות (האסטרטגית, המערכתית והטקטית) ומובנות על ידי האדם על פי תבונת הניסיון מאז שחר ההיסטוריה".³ יהושפט הרכבי כותב בספרו "מלחמה ואסטרטגיה" כי לאחר מלחמת העולם הראשונה "החלו צבאות שונים להכניס לתקנוני השירות שלהם רשימה של עקרונות... בהשפעת הבריטים, כנראה, קבעו האמריקנים ב-1921 רשימה של תשעה עקרונות כאלה

מבוא

"עקרונות המלחמה הם מושגים המבטאים כללי מחשבה ועשייה צבאיים".² אלה הם כללים נצחיים ואוניברסליים שלאורם יש לנהל מלחמות - יהיו טכנולוגיות המלחמה אשר יהיו. מאחר שמדובר באמיתות נצחיות שהתגבשו כבר לפני אלפי שנים, וכוחן יפה מאז ועד היום, הם דומים למדי בכל הצבאות של ימינו. למשל, אלה הם עשרת עקרונות המלחמה של צה"ל:

1. דבקות במשימה לאור המטרה
2. מיצוי הכוח
3. יוזמה והתקפיות
4. תחבולה
5. ריכוז המאמץ
6. רציפות והמשכיות
7. עומק ועתודה
8. אבטחה
9. רוח לחימה
10. פשטות

עם זאת יש ניואנסים בעקרונות המלחמה של הצבאות השונים, וצבאות אף מעדכנים מעת לעת את עקרונות המלחמה שלהם. במאמר הזה מועלית הטענה שהגיע הזמן לעדכן את עקרונות המלחמה של צה"ל ולהוסיף להם את עקרון הגמישות שכן הוא חיוני בכל הרמות: הטקטית, המערכתית והאסטרטגית.

השינויים בעקרונות המלחמה של צה"ל

כאמור, בספרות התו"ל של צה"ל נקבע כי "עקרונות המלחמה הם מושגים המבטאים

"הרס בית המקדש על ידי הרומאים" מאת ניקולא פוסן, 1637 | יש ניואנסים בעקרונות המלחמה של הצבאות השונים, וצבאות אף מעדכנים מעת לעת את עקרונות המלחמה שלהם

אל"ם יהודה יחננוף
מפקד פו"ם כללי

מפקדי הצבא ערוכים לקשת רחבה מאוד של איומים שניתן להגדירה באופן מטפורי "מהסכין ועד הגרעין"

ועל כשירות האמצעים הנדרשים למלא את המשימות השונות. הגמישות תמומש מול ההתהוות האופרטיבית בפועל⁶.

אל"ם מאיר פינקל⁷ טוען זה שנים רבות כי יש להציב את עקרון הגמישות במקום הראוי לו. פינקל טוען בספר שכתב⁸ כי הגמישות היא מכלול הכולל ארבעה נדבכים:

"הנדבך הראשון הוא תפיסתי המוצא את ביטוי כדוקטרינה. תפיסה גמישה מפחיתה בחשיבות החיזוי והמודיעין כפתרון לבעיה ומקבלת את חוסר היכולת לפתור את אי-הוודאות כהנחת מוצא. תפיסה כזאת סובלנית לרעיונות חדשים ולרעיונות הנוגדים את התפיסה השלטת"⁹. עוד כותב פינקל כי הנדבך הראשון הוא תנאי לפיתוחם של שאר הנדבכים.

"הנדבך השני הוא ארגוני וטכנולוגי. גמישות בהיבטים אלה נובעת ממבנה מאוזן ומגוון של

הנוכחית של עקרונות המלחמה של צה"ל היא פרי תהליך שהחל להתעצב בראשית שנות ה-50. ב-1965 הוצגה גרסה נוספת שפורסמה בספר "לוחמת שריון". בסוף שנות ה-80 נבחנו שוב הרשימות הקיימות בצה"ל ובעולם, והוחלט להכליל ברשימה עשרה עקרונות.

ב-1995 נערכה בחינה נוספת של רשימת העקרונות, ובעקבותיה הוחלט להוסיף לרשימה את עקרון הפשטות ולמחוק ממנה את עקרון המנהלה. כך נוצרה הרשימה שהובאה לעיל. הטמעת עקרון הפשטות במקום עקרון המנהלה ביטאה שינוי בסדר העדיפויות שהתווה הרמטכ"ל באותה העת. בשטח תורגם שינוי סדר העדיפות הצה"לי לסיסמה: "מה שלא יהיה פשוט - פשוט לא יהיה" הזכור לי מעת היותי מפקד צעיר באמצע שנות ה-90 של המאה הקודמת.

עיון בניסיון המצטבר של צה"ל בפעילות המבצעית ובאימונים החל משנת 2000 מלמד שמפקדי הצבא ערוכים לקשת רחבה מאוד של איומים שניתן להגדירה באופן מטפורי "מהסכין ועד הגרעין". הסיבה לכך, כמובן, היא המגוון העצום של האתגרים שמציבים בפנינו אויבינו. משמעות הדבר היא שכמעט כל המפקדים חיים בעולם של "גם וגם", ומזמן נעלמה הפריבילגיה של חיים בעולם של "או או". התפיסה הזאת נכונה לא רק למפקדים בכל הרמות, אלא גם לחיילים - שצריכים להכיר מגוון רחב של מתארי לחימה.

ארבעת סוגי הגמישות

על חשיבותו של עקרון הגמישות כתבו מפקדים רבים בצה"ל. כך, למשל, כתב הרמטכ"ל רב-אלוף בני גנץ במסמך הנושא את הכותרת "2025 - חזון וכיווני פעולה"⁵: "צה"ל הוא צבא דרוך, מוכן ומשימתי, ארגון לוחם, מבצעי, יוזם, מודרני ודינמי, צבא גמיש המבוסס על עוגני כשירות ומוכנות, מסתגל ומתאים עצמו תמיד לאתגרים המשתנים תוך ביסוס תשתיות למידה ותכנון מעמיקות ומתמשכות ותוך דרישה לגמישות כיכולת משלימה ונדרשת למענה הבסיסי של התכנון המבצעי והתמודדות בזירת הקרב". בסוף המסמך מסכם הרמטכ"ל: "מוכנות וגמישות הן ציווי המחייב כל מפקד, כל יחידה ובכל המדרגים. המוכנות תישען על הכשירות הבסיסית המשותפת למרב התרחישים האופרטיביים

יחידות, מיתירות באמצעי הלחימה ומהרב-תכליתיות שלהם, המאפשרים מציאת פתרון מהיר מתוך אמצעים קיימים או כאלה שניתן לארגנם ולהתאימם במהירות". דוגמה בולטת לנדבך השני ניתן למצוא, למשל, בהפניית כלי טיס בלתי מאוישים, שנבנו כדי לבלום טורי שריון, למלחמה נגד הטרור.

"הנדבך השלישי הוא תודעתי ופיקודי. הוא מקובל כיום כמרכיב חיוני בארגון צבאי איכותי למרות הקושי הרב ביישומו. גמישות תודעתית היא תכונה קוגניטיבית של מפקדים אשר למדו ופעלו בסביבה המפתחת ספקנות ויצירתיות".

הגמישות התודעתית של המפקדים היא מהתכונות החשובות ביותר בליבת מקצוע הפיקוד ועומדת בבסיסה של תפיסת הפיקוד מוכוון המשימה הנהוגה בצה"ל. באמצעות הגמישות התודעתית צריכים המפקדים להתמודד עם התופעות הקבועות של המלחמה כמו ערפל הקרב והחיכוך. מפקדים שמצטיינים בגמישות מחשבתית מאפשרים חופש פעולה לכפופים ודורשים מהם יוזמה ויכולת התאמה והסתגלות למצבים חדשים ולהפתעות שהם חלק בלתי נפרד משדה הקרב.

"הנדבך הרביעי הוא מנגנון להפקת לקחים מהירה והפצתם המהירה הנדרש לצורך עדכון מרכיבי המערכת הצבאית על הפתעות ועל פתרונות אשר נמצאו להן. יכולת זו מתבססת על מנגנון מתאים המודע לצורך לקשר בין

מסוק קרב של צה"ל משגר טיל לעבר רצועת עזה | חיל האוויר הוא הגוף שמקנה למטכ"ל את מרב הגמישות בהפעלת הכוח. הדבר הזה בא לידי ביטוי בולט בתפיסת היסוד של החיל

עבר, הווה ועתיד וכן על אמצעי תקשורת המאפשרים העברת מידע במהירות. זרימת המידע המדוברת כוללת גם יכולת לתיאום צבאי-מדעי לכדי פתרון טכנולוגי מהיר.

הנכס המרכזי של מפקדים: גמישות תודעתית

הניסיון המבצעי של צה"ל מול אויביו הלא-מדינתיים החל משנת 2000 ממחיש את חשיבותה הרבה של הגמישות בהפעלת הכוח. מפקדים רבים הנתקלים במגוון המשימות שבפניהם עומד צה"ל מדגישים את חשיבותה של הגמישות בתדריכים מבצעיים ובהרצאות. כך, למשל, הדגישו מפקד פיקוד הדרום, אלוף סמי (שלמה) תורג'מן, ומפקד הגיס הצפוני, אלוף נועם תיבון, את הצורך בגמישות תודעתית בעת שמתרגמים תוכנית אופרטיבית לפקודת מבצע. מפקדים נוקשים שדבקים בתוכניות בצורה נוקשה עלולים להגיב בצורה שלילית ולראות בשינויים המתבקשים בשלב הפיכת התוכנית לפקודה בלגן וחוסר תיאום במדרגי הפיקוד הגבוהים. אולם לא כך הם הדברים: לכל מבצע ומערכה יש הקשר מיוחד ותנאים מיוחדים, והתוכניות דורשות התאמות.

קשת העימותים והאתגרים העומדים בפני צה"ל דורשים מהמפקדים לא אחת לעשות התאמות ושינויים בכלים המבצעיים שבידיהם. אל"ם אליעזר טולדנו, מח"ט 35, נוהג לומר "שלמפקד בצבא יש שני ארגזי כלים: אחד לבט"ש ואחד למלחמה. הארגזים מכילים כלים דומים, אך לא זהים. המלחמה ב-2006 לימדה אותנו שזה לא אותו הדבר". טענתו היא אפוא שהמפקדים צריכים להתאים את הסט הנכון של הכלים למצב שבו הם נתקלים. לדעתו, מפקדים אינם יכולים לעשות התאמה כזאת ללא גמישות תודעתית.

תא"ל אמיר אבולעפיה טוען גם הוא זה שנים רבות שהגמישות היא מרכיב הכרחי בלחימה ונשען על הניסיון שצבר בהיותו מפקד של גדוד סיור שלחם בטרור.¹⁰ "עלינו לבנות דור של לוחמים ומפקדים אשר יחונן לפעול באורח גמיש ויעיל גם במצבים של עקת קרב ואי-ודאות ובדרך של עצמאות תפקודית ושמירת היוזמה לצינור. בהינתן כל זאת, פוטנציאל ההצלחה בשדה הקרב יגדל משמעותית".¹¹ נוסף על כך טוען תא"ל אבולעפיה במאמרו

מפקדים רבים הנתקלים במגוון המשימות שבפניהם עומד צה"ל מדגישים את חשיבותה של הגמישות בתדריכים מבצעיים ובהרצאות

פורץ הדרך "האומץ להביע דעה עצמאית"¹² כי על הצבא לאפשר ולעודד שיח בין-מדרגי פתוח שהוא מאבני היסוד של הגמישות התודעתית של הארגון.

גם חיל האוויר מייחס חשיבות רבה לגמישות. למעשה, חיל האוויר הוא הגוף שמקנה למטכ"ל את מרב הגמישות בהפעלת הכוח. הדבר הזה בא לידי ביטוי בולט בתפיסת היסוד של החיל: "יכולות הכוח האווירי של צה"ל, זמינותו וגמישות הפעלתו מאפשרים למטכ"ל השפעה משמעותית ומהירה על המערכה, שבמקרים רבים אינה אפשרית לביצוע באמצעות הכוחות הקרקעיים והימיים. במציאות הישראלית מאפשרות תכונות אלה להפעיל את הכוח האווירי בתרחישי פתע שונים המתאפיינים בהידרדרות צבאית פתאומית, ועוד בטרם הספיק צה"ל לגייס ולשנע למרחב הלחימה את עיקר כוחו".¹³

עוד עולה מעיון בתפיסת היסוד של חיל האוויר כי בדומה למפקדים הבכירים מזרוע היבשה - גם בחיל האוויר מייחסים חשיבות רבה לגמישות התודעתית. בפרק "אמונות יסוד וערכי חיל האוויר" נכתב: "חיל האוויר גמיש בפעולתו ומהיר בתגובתו המבצעית, הארגונית והטכנולוגית, יוזם ומתחדש בכל מרכיבי עוצמתו".¹⁴

בפסקה המוקדשת לתרבות הארגונית ולרוח חיל האוויר נכתב כי לחיל "גמישות ופתיחות מחשבתית, חדשנות ומקוריות אשר נגזרים מהצורך לסגל פתרונות במהירות בשדה הקרב ומול אתגרים מבצעיים חדשים".¹⁵ אגף המודיעין בצה"ל מכנה תגובה גמישה וזריזה של חייליו ומפקדיו בשם "זמישות" - שילוב של זמינות ושל גמישות. כל זאת נוכח השינויים והאתגרים שהאויב מציב בפני צה"ל בזירות השונות.

סיכום

השינויים במאפייני המלחמה מחייבים את מפקדי צה"ל להיות גמישים בהפעלת הכוח, גמישים תודעתית ופתוחים לשינויים תוך כדי

הקרב. לדעתו, אי-אפשר להסתפק בדגשים ובאמירות פיקודיות של בכירים בצה"ל על חשיבות הגמישות. עיון בעקרונות המלחמה הנוכחיים של צה"ל ושל צבאות העולם, ההתפתחות בכיווני הפעולה של צה"ל בעשור האחרון והחשיבות שמייחסים מפקדי צה"ל הבכירים ביותר, ובכללם הרמטכ"ל, לגמישות מובילים למסקנה כי אין מנוס מעדכון של עקרונות המלחמה של צה"ל כך שיתאימו לעת הזאת.

עלינו לחנך את הלוחמים ואת המפקדים לפעול בגמישות ולהסתגל לשינויים הרבים שמאפיינים את תופעת המלחמה - במיוחד בעת הזאת, אך גם במבט לעתיד הנראה לעין

הוספת עקרון הגמישות לעקרונות המלחמה של צה"ל בעת הזאת תעביר מסר חד וברור בתוך הצבא. המסר הזה יגרום למפקדים להתחשב בעקרון הגמישות בשיקולים ובתודעה, בתכנון המבצעים ובהפעלת הכוח. עלינו לחנך את הלוחמים ואת המפקדים לפעול בגמישות ולהסתגל לשינויים הרבים שמאפיינים את תופעת המלחמה - במיוחד בעת הזאת, אך גם במבט לעתיד הנראה לעין.

הערות

1. תודתי לד"ר יגיל הנקין ולד"ר ענת שטרן מהמרכז ללימודים צבאיים במכללה לפ"ם ולסא"ל שרון אסמן על הערותיהם למאמר הזה.
2. עקרונות המלחמה, עקד-תוה"ר, 2007, עמ' 7, מסמך פנימי בצה"ל.
3. שם
4. שם
5. רב-אלוף בני גנץ, צה"ל 2025 - חזון וכיווני פעולה, אוגוסט 2013, מסמך פנימי בצה"ל.
6. שם, עמ' 34
7. רמ"ח תי"ל ותפיסות בזרוע היבשה בשנים 2007-2013
8. מאיר פינקל, על הגמישות, מערכות, תל-אביב, 2007
9. שם, עמ' 91
10. אמיר אבולעפיה, "גמישות הפעלה כמרכיב הכרחי בלחימה", הרצאה בפ"ם, 2005
11. אמיר אבולעפיה, "הדינאור האחרון במזרח התיכון", הרצאה בפ"ם, 2013
12. אמיר אבולעפיה, "האומץ להביע דעה עצמאית", מערכות 433, אוקטובר 2010, עמ' 27-20, <http://goo.gl/9Z7HDo>
13. תפיסת יסוד זרוע האוויר והחלל, הדוקטרינה של חיל האוויר, מאי 2012, מסמך פנימי בצה"ל
14. שם, עמ' 35
15. שם, עמ' 38